

Institucionālā problemātika bērnu tiesību aizsardzībā

Inga Kudeikina

Rīgas Stradiņa universitāte, Juridiskā fakultāte, Latvija

Ievads. Bērnu tiesību aizsardzība sabiedrības uzmanības lokā atrodas nemainīgi ilgu laiku. Bērnu tiesību pārkāpumi – vardarbība dažādās tās formās, pamešana novārtā – gandrīz ik dienu parādās ziņu apskatos. Tie ir gadījumi ar smagām sekām, un nav arī pamata apšaubīt apgalvojumu, ka ir pietiekami liels latentu pārkāpumu skaits, par kuriem plašai sabiedrībai nemaz netiek ziņots. Ievērojot, ka bērns ir pilntiesīgs tiesību subjekts, kuram pieder visas cilvēkam piemītošās tiesības (tiesības uz dzīvību, veselību, īpašumu u. c.), bet viņš fizisku (vecuma) un psiholoģisku (pieredzes trūkuma, nenobriedušas psihi) iemeslu dēļ nevar pats sevi pārstāvēt tiesiskajās attiecībās un tāpēc viņu pārstāv cita persona (personas), ir būtiski noskaidrot bērna pārstāvju (vecāku, bāriņtiesu, sociālā dienesta u. tml.) darbības, pārstāvot bērnu un aizsargājot tā tiesiskās intereses un juridisko atbildību. Tieši pārstāvji ir atbildīgi par pieļautajiem pārkāpumiem attiecībā uz bērnu, viņa interesēm un tiesībām.

Darba mērķis, materiāls un metodes. Pētījuma mērķis ir noskaidrot bērnu tiesību aizsardzībā iesaistīto institūciju vietu un lomu bērnu tiesību nodrošināšanā un juridisko atbildību par pārkāpumiem, lai atklātu problemātiku un izvirzītu argumentētus priekšlikumus tiesiskā regulējuma pilnveidošanai. Pētījumā tika izmantota analītiskā metode, analizējot tiesību aktus, un indukcijas un dedukcijas metode, izdarot secinājumus un izsakot priekšlikumus.

Rezultāti. Bērnu interešu un tiesību pārstāvniecība ir iedalāma pastāvīgajā un gadījuma pārstāvniecībā. Pastāvīgā pārstāvniecība ietver nepārtrauktu, ikdienas – no bērna dzimšanas brīža līdz pilngadības sasniegšanai – bērna interešu un tiesību aizstāvēšanu un pārstāvēšanu. Personas, kas realizē pastāvīgo pārstāvniecību, ir bērna aizbildņi – vecāki vai likumiskie aizbildņi. Tieši šīs personas primāri ir atbildīgas par bērna interešu un tiesību nodrošināšanu.

Gadījuma pārstāvniecība notiek tad, kad bērns fiziski atrodas ārpus savu aizbildņu ietekmes zonas – izglītības iestādēs, ārstniecības iestādēs, tiesībaizsardzības iestādēs –, vai gadījumos, kad aizbildņi ir klātesoši, bet nevar vai negrib pienācīgā veidā pildīt savus aizbildņa pienākumus. Pēc sava juridiskā satura gadījuma pārstāvniecība ir pakārtota pastāvīgajai pārstāvniecībai un to tikai papildina, nevis aizstāj.

Secinājumi. Pienākums nodrošināt bērna interešu un tiesību aizsardzību pēc sava juridiskā satura ir pārstāvniecība. Pastāvīgā pārstāvniecība piemīt bērna aizbildņiem, kuru pienākums ir pastāvīgi un visos gadījumos pārstāvēt bērnu un aizstāvēt viņa intereses un tiesības.

Gadījuma pārstāvniecība ir īslaicīga un nodibinās tikai konkrētas situācijas risinājumam. Tai ir pakārtots raksturs, un tā nevar aizstāt pastāvīgo, vecāku vai likumisko aizbildņu realizēto pārstāvniecību. Primāri ir jāstiprina bērna aizbildņu institūts. Tas ir savstarpēji saistītu darbību komplekss, ko veido atbildības prasīšana no trešajām personām, kas jāveic aizbildnim, un tā ir atbildības piemērošana pašam aizbildnim, ja viņa rīcības vai bezdarbības rezultātā ir noticis bērna tiesību aizskārums. Jāpiemēro visi juridiskās atbildības veidi – civiltiesiskā, administratīvā un kriminālatbildība. Vājš posms ir tieši civiltiesiskās atbildības piemērošana.

Aizbildņu atbrīvošana no valsts nodevas samaksas prasībās, kas celtas bērna vārdā, būtu viens no līdzekļiem, kas veicinātu bērna interešu un tiesību aizsardzību civiltiesiskajā kārtībā.

Otrs līdzeklis ir valsts bezmaksas juridiskās palīdzības nodrošināšana aizbildņiem. Šāds pasākumu komplekss uzlabotu bērnu tiesību aizsardzību ar civiltiesiskiem līdzekļiem.